

PROFESORI FRANJEVAČKE KLASIČNE GIMNAZIJE NA ŠIROKOM BRIJEGU KOJI SU PREŽIVJELI JUGOKOMUNISTIČKI POKOLJ (III.)

DR. FRA OTON KNEZOVIĆ

(27. SIJEČNJA 1890. – 19. LISTOPADA 1964.)

Kao vrstan profesor i pisac razotkrivao je komunističku ideologiju

► Piše: fra Ante Marić

Dr. fra Oton Knezović jedan je od preživjelih profesora s popisa zadnjeg profesorskog zbora školske godine 1943./44. Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu. Slijedi životopis toga hercegovačkog franjevca s osnovnim životnim podacima, djelovanju i popisu njegovih tiskanih knjiga i članaka.

Školovanje

Fra Oton (Andrija) rodio se 27. siječnja 1890. u Cernu (Crnopod) kod Ljubuškog. Njegovi su roditelji Ivan i Marija, r. Jurković. Na krštenju je dobio ime Andrija, a krstio ga je 2. veljače fra Franjo Ćorić. Pučku škola završava u Ljubuškom te nakon toga ide na Široki Brijeg da bi postao hercegovački franjevac. Svi podatci o njegovu prijamnome ispitu koji je polagao pri ulasku u Franjevačku klasičnu gimnaziju, kao i podatci o njegovu školovanju, uništeni su 1947. spaljivanjem gimnazijskog arhiva i svega drugoga na Širokom Brijegu, što je učinila Ozna. Sam će fra Oton o tom svom razdoblju života reći: »Rodio sam se dne 27. siječnja 1890. u Cernu, Hercegovina. Pučku sam školu završio u Ljubuškom, klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu, bogosloviju u Mostaru i zaređen za svećenika 1915.«¹

Nakon završene gimnazije na Širokom Brijegu Andrija dolazi na Humac u novicijat gdje ga 12. kolovoza 1910. ondašnji provincijal fra Luka Begić prima u franjevački red. Svoje krsno ime mijenja u redovničko fra Oton.² »Knezović, fra Oton školske 1911./12. godine upisan je u Katalog Franjevačke teologije u Mostaru i završio je prvu, šk. 1912./13. g. drugu, šk. 1913./14. g.

treću te šk. 1914./15. g. četvrtu i šk. 1915./16. g. petu godinu studija bogoslovije.«³ Još za vrijeme bogoslovije u Mostaru 15. kolovoza 1914. polaže svečane zavjete. Dana 27. lipnja 1915., također u Mostaru, zaređen je za svećenika.

¹ »Drina se odužuje zaslužnom suradniku: Dr. fra Oton Knezović«, *Drina, Vjestnik hrvatskih oružanih snaga*, God. V. br. 1 – 3, Europa, veljača 1955., str. 137.

² Usp. fra Robert Jolić, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2009., str. 141.

³ Pavao Knezović, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860. – 1945.*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2012., str. 837.

Kao profesor na Širokom Brijegu

Školske godine 1915./16. dolazi za profesora na Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu.⁴ Nakon završetka te godine ide u Zagreb na studij slavistike i povijesti i tamo ostaje od 1916. do 1920. Na promjeni osoblja 21. travnja 1920. u Mostaru određen je fra Oton »svršeni filozof u Zagrebu« za profesora na Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu.⁵ U Gimnaziju dolazi 29. listopada, a dana 3. studenoga počeo je s predavanjima.⁶ Nakon završena studija u Zagrebu sljedeće je godine i doktorirao. Rigorozi je učinio 16. listopada 1921.⁷ Dana 14. travnja 1922. ponovno ide u Zagreb da bi polagao povijest.⁸ Nakon povratka u Gimnaziju direktor dr. fra Mato Čuturačić 24. je listopada 1922. »...otpustio predavanja u čast novoga profesora Knezovića. Čestitali mu profesori i gja-ci. O. direktor držao govor, a učenici svirali na glazbu.«⁹

Od školske godine 1922./23. fra Oton je stalan profesor povijesti i hrvatskoga jezika u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Uz to je i meštar klerika. Svoje je profesorske i odgojiteljske dužnosti obavljao vrlo savjesno, uspješno i na zadovoljstvo učenika, sjemeništaraca, klerika i svih profesora. Školske godine 1923./24. dr. fra Oton Knezović predaje petom, šestom, sedmom i osmom razredu hrvatski jezik po četiri sata tjedno, a razrednik je osmomu razredu. Meštar je bogoslova. Iste dužnosti ima sljedećih školskih godina 1924./25., te 1925./26. *Ljetopis za školsku godinu 1923./24.* donosi jednu zanimljivost u kojoj sudjeluje i fra Oton: »*Dana 10. (listopada 1923.) zarekoše se o. direktor, o. Dragičević, o. Pandžić, o. Knezović, o. V. Nuić, o. D. Zrno, o. P. Sesar, da kroz godinu dana ne će piti alkoholnih pića, a umolit će oca gvardijana, da se od toga suviška osnuje fond, da se iz toga izvede električna rasvjeta u samostanu i gimnaziji.*«¹⁰ Ovakvi prvi zapisani korak u svrhu elektrifikacije samostana i gimnazije svoje će ostvarenje doživjeti tek 1936. izgradnjom hidrocentrale na fratarskoj mlinici na rijeci Lištici.

Savjesno obavlja svoje profesorske i odgojiteljske dužnosti u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Hvale ga i državne jugoslavenske vlasti. I on i svi drugi profesori daju sve od sebe da gimnazija opstane u tim teškim vremenima.

Na jednoj od mnogih državnih inspekcija, kojima Franjevačka gimnazija na Širokom Brijegu nije oskudijevala, oblasni je prosvjetni inspektor Dušan Tamindžić 5. veljače 1927. nakon inspekcije ovako opisao profesora fra Otona Knezovića:

»G. dr. fra Oton Knezović.

Kod dra Knezovića bio sam na času srp. ili hrv. jezika u VI., VII. i VIII. razredu. U VI. r. čitan je Đorđićev "Derviš" i ispitivan sadržaj glavnih dela Bunića, Đorđića i Menčetića. Po tom je nastavnik predavao o Palmotiću i čitan je jedan odlomak iz "Pavlimira". U VII. r. g Knezović je vrlo lepo govorio o Demetru, izložio je sadržaj njegove "Teute" i tom prilikom napravio malu, zgodnu digresiju na narodno jedinstvo Srba i Hrvata. Pred kraj časa prešlo se na čitanje: "Grobničkog polja". U VIII. r. đaci su lepo znali sadržaj glavnih Vojnovićevih dela. Nastavnik je upravo krasno govorio o: Simbolizmu u našoj književnosti, čiji je glavni predstavnik Vojnović. Zналаški je istaknuo četiri stepena ideala majke.

G. Knezović je pokazao da voli svoj predmet i da se sprema za svoje časove, pa ni uspeh nije izostao.«¹¹

Školske godine 1926./27. fra Oton je već sedmu godinu u Gimnaziji. Preuzeo je brigu o đačkoj knjižnici, ima svake godine po nekoliko stručnih i prigodnih predavanja iz svojih predmeta i uz obljetnice raznih povijesnih događanja, često na crkvenim i školskim svečanostima predvodi sv. misno slavlje za sve đake i profesore. Predaje hrvatski, povijest i zemljopis V., VI., VII. i VIII. razredu, razrednik je spomenute godine osmom razredu. Pri tome se ne smije zaboraviti da je i prefekt – odgojitelj klerika (bogoslova, koji su nakon VI. razreda oblačili habit i bili godinu dana u novicijatu, te kao bogoslovi na širokobriješkoj gimnaziji završavali VII. i VIII. razred).

Intenzivno sudjeluje u životu i rastu Gimnazije, i na osobit način u odgoju učenika: bogoslova, sjemeništaraca i vanjskih đaka. O tome nam svjedoči *Ljetopis za školsku godinu 1930./31.*: »15./I. sjednica prof. zbora radi naloga

⁴ Fra Ante Marić, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. I, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2011., str. 373.

⁵ *Isto*, sv. II., *Ljetopis za školsku godinu 1919./20.*, str. 46. – 47.

⁶ *Isto*, »Ljetopis za školsku godinu 1920./21.«, str. 56. (»Dana 29. okt. Došao iz Zagreba o. Oto Knezović. Dana 3. novembra o. Knezović počeo predavati prvi put.«)

⁷ *Isto*, »Ljetopis za školsku godinu 1921./22.«, str. 74.

⁸ *Isto*, str. 76. (»Dana 19. travnja počela predavanja. Istoga dana ode o. Oton u Zagreb, da se podvrgne ispitu iz historije.«)

⁹ *Isto*, »Ljetopis za školsku godinu 1922./23.«, str. 98.

¹⁰ *Isto*, str. 119.

¹¹ *Isto*, str. 231. – 232. (Iz Izvješća poslanog Ministarstvu prosvjete u Beogradu: Pregled rada u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu početkom siječnja 1927. god.)

mp. Starešinstva da se izrade Pravilnici za sjemenište i za Konvikt. Da izrade nacrt pravila izabrane su dvije komisije. Za Sjemenište o. Viktor Nuić, o. Oton Knezović, o. Marijan Zubac i o. Marko Dragičević. – Za konvikt: o. Bonifacije Majić, o. Svetozar Petric, o. Placid Pandžić i o. Rade Vukšić.«¹²

Gimnazija je temelj franjevačke zajednice. U njoj su sjemeništarci i bogoslovi te profil budućih svećenika i te kako ovisi o kvaliteti njihova odgoja. Uz to u vanjski konvikt dolaze djeca iz cijele Hercegovine i iz drugih krajeva. Provinciji je stalo da ih opismeni, odgoji i usmjeri u intelektualna zvanja jer je Hercegovina samo do prije desetak godina bila analfabetsko područje. Poglavarstvo Provincije stoga u Gimnaziju šalje svoje najbolje i najškolovanije fratre. No, to ne odgovara režimu ondašnje Jugoslavije, na osobit način nakon uvođenja diktatorskog centralizma, gdje je sve mjereno prema potrebama Beograda. Jugoslavenska je politika htjela pošto-poto »reducirati« konfesionalne škole pa tako i franjevačku širokobriješku gimnaziju. Fratri profesori toga su i te kako svjesni te ispunjavaju sve državne propise, rade sve da im gimnazija opstane. Za to imamo na pretek primjera u zapisnicima državnih inspektora. Jedan je već naveden, a evo kako je to bilo 31. svibnja 1933. za školsku godinu 1932./33. i što o tome veli ministarski izaslanik Mihajlo Živković u svom izvješću za Ministarstvo prosvjete u Beogradu:

»Direktor fra Pandžić Krešimir je izjavio: "Mi svi, i kao nastavnici i kao sveštenici, radili smo na ljubavi i slozi našega naroda u svakoj podesnoj prilici i u školi i van nje. Mi, franjevci, naročito hercegovački franjevci, oduševljeni smo jugoslavenski nacionalisti." Jedan nastavnik nacionalnih predmeta, dr Knezović, izjavio je: "Mi nastavnici nacionalnih predmeta, kao što ste se sami uvjerali, predavali smo sve partije svojih predmeta po programu i sa istom ljubavlju i toplinom. Mi smo Hercegovci i Jugoslaveni."«¹³

Iz navedenog zapisa očito je da su profesori Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu imali samo jedno na umu: sačuvati školu. Fra Oton Knezović je, kao i ravnatelj fra Krešimir Pandžić i svi ostali profesori, tomu uvelike doprinio prelazeći preko osobnoga uvjerenja. U *Nastavničkom listu*, koji ispunjava inspektor, za fra Otona je ministarski izaslanik Mirko Deanović 22. lipnja 1935. zapisao sljedeće podatke: »O. fra Oton dr Knezović, profesor a/ srp-hrv. i povijesti, b/ zemljopisa. Knjižničar đačke knjižnice, blagajnik Školskog odbora

Crvenog krsta. Suraduje u raznim domaćim časopisima. Dobio odobrenje da nastavlja Sn 3843 od 29/XI 1932. Razredni je starješina u I. razredu. Predaje 15 godina.«¹⁴

Za vrijeme inspekcije školske godine 1933./34. bio je po noći (4. lipnja 1934., ponedjeljak) žandarski upad u samostan, gimnaziju i konvikt. Fra Otonu su žandari po noći u hodniku samostana držali bajnetu pod vratom, a sve pod izlikom traženja duhana. O tom je događaju podrobno izvješće u *Ljetopisu* dao ravnatelj fra Krešimir Pandžić.¹⁵

Prema »brzojavnom naređenju« Gimnaziji 15. listopada 1934. Ministarstva prosvjete i Banske uprave fra Oton je na prvom satu u kazališnoj dvorani održao predavanje o kralju Aleksandru I., »stvaratelju Jugoslavije i poborniku svjetskog mira«.¹⁶

Na provincijskom kapitulju 1934. izabran je za definitora Provincije. Taj izniman događaj u njegovu životu nije preskočio ni *Ljetopis* Gimnazije:

»21/III. (1934. m. o.) kapitul. Provincijalom izabran fra Mate Čuturić. Kustos fra Urban Barišić, definitori fra Dane Zubac, fra Paško Martinac, Martin Sopta, Oton Knezović.«¹⁷

U sljedećim šk. god. 1935./36., 1936./37. i 1937./38. fra Oton pod a) predaje hrvatski, a pod b) povijest i zemljopis svim razredima osim IV. Na zavodu je već osamnaest godina (1937./38.), knjižničar je đačke knjižnice, meštar bogoslova i ispovjednik časni sestara. To je uzeo svoj danak te se fra Oton 18. travnja 1938. pismeno obraća Provincijalatu želeći da ga oslobode brige za bogoslove:

»1. Ja sam otслужиio 10 godina prefektura, i to je pošteno, i dosta.

(...)

3. Ja sam u Gimnaziji već od god. 1920. Uvijek sam vukao najviše sati i najteži predmet. (...) Prošle godine imao sam 22 sata hrvatskoga, ove godine 20 sati, oko 2.000 zadaća, razredništvo, svake godine matura i đačka biblioteka. Svaki puta moram potrošiti oko dva sata, dok djeci knjige razdijelim.

(...)

6. Vi znate, da magister mora imati jaku ruku, ako hoće imati ikakav uspjeh, jer mi zapravo nemamo sjemenište. Znao i to, da sam vrlo sentimentaln, i da đaci znadu za tu moju slabost, pa da me naprosto izigravaju kao i prije.

7. Ja sam posve slomljen i živčano rastrojen. Zadnje

¹² *Isto*, str. 505.

¹³ *Isto*, str. 583.

¹⁴ *Isto*, str. 691.

¹⁵ *Isto*, »Ljetopis za školsku godinu 1933./34.«, str. 650. – 654. (»Namjerio se na fra Otona Knezovića koji je reagirao riječima, tko to provaljuje po noći u samostan. Stavili mu bajnetu pod vrat i premećali ga po odijelu i po gaćama (prtenicama).«

¹⁶ *Isto*, str. 703.

satove ne mogu više nikako izdržati, jer mi se glas odzme i prašina me udavi. Meni gimnazije dosta i ja ću do godine svakako na župu, ako Bog dadne.«¹⁸

No, i sljedeće je 1938./39. godine fra Oton imao 21 sat, predaje spomenute predmete i ima iste obveze. Kako se približavaju uobičajene promjene, on ponovno 14. travnja 1939. šalje pismo Upravi:

»Čuo sam s pozitivne strane, da me mnogopoštovani o. provincijal misli i na dalje ostaviti u gimnaziji i dati mi novi predmet: povijest i geografiju. Nije mi moguće to primiti iz ovih razloga:

1. Ja sam došao za nastavnika 1920. Dakle ovo je 19. godina, da predajem najteži predmet i da vučem najviše sati. Vi znate da sam ja morao na vrat na nos svršiti sveučilišne nauke za 4 godine, zatim 7. i 8. razred s maturom privatno. Koliko je to stajalo živaca, to znam samo ja. Zadnjih godina ja imam redovito 20 – 22 sata hrvatskog jezika. To je strašna gnjavaža, pogotovu svake godine matura.

2. Ja sam u 50. godini života. Popustio život, snaga, zanos, živci i pamet. Jedva mogu snositi ovaj teret hrvatskoga jezika. Ali više ni po živu glavu ovoliko sati.

Profesori na Širokom Brijegu 1941./42. Sjede s lijeva: fra Fabijan Paponja i fra Oton Knezović. Stoje s lijeva: fra Tadija Kožul i fra Mariofil Sivrić.

Sad pomislite kako bi mi bilo, da preuzmem novi predmet: povijest i geografiju, koju sam odbacio, ima 20 godina. Za te predmete traži se svježja mladenačka pamet, tjelesna i duševna snaga, zdravi živci i jaka volja. Kako bi ja mogao sada te predmete predavati, kad se traži, da ih imam u glavi u cjelini? Gdje je to?

3. Na taj način vi biste mene trajno ostavili u gimnaziji.«¹⁹

Proučavanjem Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu spoznajemo da je fra Oton ostao u tom zavodu gotovo do njezina krvavoga skončanja. On je u popisu profesora šk. god. 1939./40., 1940./1941., 1941./42., 1942./43. i 1943./44. Predaje pod a) hrvatski i povijest, a pod b) zemljopis, k tomu još i vjeronauk, svim razredima osim VII. Najmanje je sati imao (11) 1943./44., ali se broj penjao i do 18 šk. god. 1940./41. i 1942./43. Oslobođen je 1943. službe duhovnika časnih sestara zbog zdravstvenih poteškoća.²⁰ Fra Oton je, bez obzira na ratne strahote i da su se samostan i gimnazija našli unutar bojišnice, sudjelovao na sjednici u kojoj su profesori s provincijalom raspravljali o otvorenju šk. 1944./45. god. koja nikada više nije održana. Sjednica je upriličena na Širokom Brijegu:

»Stoga je 30. VII. 1944. održana sjednica profesorskog zbora kojoj je nazočio i o. provincijal. Zajednički je odlučeno da se ne poklekne i da se otpočne s nastavom:

Sjednicu otvara ravnatelj o. dr. R. Vukšić s molitvom. Prisutni su: M. p. provincijal o. dr. L. Petrović, ravnatelj o. dr. R. Vukšić, o. T. Kožul, o. M. Ćosić, o. D. Burić, o. B. Pandžić, o. D. Ćorić, o. V. Mikulić, o. dr. F. Paponja, o. V. Primorac, o. B. Adamčik, o. dr. O. Knezović, o. R. Zlopaša, m. p. o. dr. K. Pandžić, o. dr. D. Šimović, o. N. Pehar i o. L. Rupčić. Odsutni su: o. dr. M. Dragičević / govori sv. misu na Uzarićima/, o. dr. A. Nuić /otišao u Crnač/ i o. R. Radišić /otišao u Grljeviće/ ...

Dnevni red: 1/ novicijat, 2/ početak škole, 3/ primanje u sjemenište, 4/ ispražnjenje prostorija za školu sa strane njemačke vojske, 5/ pokrov gimnazijske zgrade, 6/ školarina šk. god 1944/45. i 7/ prehrana sjemeništaraca.«²¹

U izbjeglištvu

Kakvo je ozračje unutar samostana i profesorskog zbora vladalo u tim mjesecima krajem 1944. i samog početka 1945. na Širokom Brijegu, najbolje će prikazati riječi samoga fra Otona:

¹⁷ Isto, str. 647.

¹⁸ Fra Ante Marić, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. III., Franjevačka knjižnica, Mostar, 2011., str. 129.

¹⁹ Isto, str. 170. – 171.

²⁰ Isto, str. 365.

²¹ Isto, str. 407. – 408.

»Jednoga dana razgovarali smo u zbornici o težini našega položaja. On nam je govorio (fra Stanko Kraljević, m. o.), da će nas bombardirati saveznici, kad ih naruči Tito. Možemo jednoga dana ili jedne noći ostati svi mrtvi. Bombe će nam porušiti ove velike i divne zgrade, koje su plod franjevačkog rada i aktivnosti kroz sto godina. Nijemci su nepošteno učinili, što su se smjestili baš u naše zgrade i izvrgli nas tolikoj pogibli. Tada su ga neki pitali:

– Što ćemo sada, oče fra Stanko?

– Fra Oton se dopisuje s Poglavnikom, piše članke u novine, on bi morao kapu u šaku i tražiti spas. Mogli bi se razići i drugi mlađji kojekuda po sjevernim župama ili dalje. Ostatak ćemo ovdje mi starci, gvardijan, župnik i pomoćnici, pa što nam Bog dadne.

Fra Didak Burić veli mu:

– Za fra Otona ne govorim ništa, ali mi ostali nismo nikome krivi ništa. Ne znam, zašto bismo morali bježati. Fra Didak je visok, crnomanjast, mršav i boležljiv profesor francuskog jezika. Škole je svršio u Sorboni u Parizu. Čovjek je na svom mjestu i obćenito zvan "Dobričina".

– Vi niste krivi nikomu, rekoh. Molim, što sam ja kriv?«²²

Pa, iako je riječ o beletristici, očito je da autor po sjećanju, koje mu se duboko urezalo u dušu, realno opisuje ozračje u samostanu. U svakom je slučaju fra Oton napustio Široki Brijeg, kako veli da su mu savjetovali, što je očito iz samog kraja ove pripovijesti i podrobna opisa povlačenja vojske prema Mostaru te poslije iz Mostara preko Bijelog polja prema Sarajevu i dalje. Ovaj dijalog u zbornici na Širokom Brijegu završava dolaskom fra Bosiljka Kordića koji fratrima prenosi vijest od svoga rođaka partizana:

»Fra Bosiljko, molim te, otidji odmah na Široki Brijeg i reci fratrima, neka bježe kud kamo! Ja sam čuo neki dan na Posušju, kako se ti partizani razgovaraju među sobom: "E, bre nijedno mesto u Jugoslaviji ne će tako grdno nastradati kao Široki Breg!" Oni će sigurno poubijati fratre, kao što su poubijali i tolike druge naše svećenike! Leti i kaži im, neka bježe bilo kuda!«²³

U Arhivu Provincije nema nikakvih dokumenata o

fra Otonovu premještanju te šk. 1944./45. god. »Na Širokom Brijegu ostao je sve do 1945. Od početka je 1945. duhovnik u prosvjetnoj bojni. U svibnju 1945. zarobljen je kod Bleiburga. Na tom smrtonosnom putovanju kroz Sloveniju susreo ga je fra Lucijan Kordić te kasnije opisao taj susret. U jesen je pušten na slobodu.«²⁴

Sam je fra Oton Knezović iz Amerike za *Godišnjak Hrvatskog domobrana* (Buenos Aires, 1953.) napisao članak pod naslovom *Bieg u Italiju*.²⁵ Opisuje da mu bijeg započinje iz Varaždina u Austriju i završava u Rimu. Iz članka su mnoge stvari nejasne iako je sam članak pisan više memoarski nego beletristički. To naslućujemo iz njegova početka: »U deset sati prije podne šetao sam u vrtu i čitao talijansku gramatiku. Uto dotrči k meni neki dječak i reče mi, da me čeka jedan gospodin. Nije mi bilo ni malo ugodno u prvi čas, jer kroz šest mjeseci nisam izlazio iz kuće sve od pustog straha, da me tko ne prepozna i da me OZNA ne uhvati. Odmah sam pomislio, da to nije kakav špijun, koji je doznao na gradskoj upravi, da se nalazim u Varaždinu.«²⁶

Uopće nije jasno o kojoj je kući riječ, je li to samostan, neka privatna kuća ili neki smještaj. Moglo bi se naslutiti da je samostan jer ga prijatelj, koji dolazi iz Zagreba,

pita ima li još tko u kući, a fra Oton odgovara da su po sobama. Njegova je soba na trećem katu. No, u daljnjem se razgovoru ne može zaključiti da bi to mogao biti neki samostan. Prijatelj ga, naime, upozorava da tu živi među vojskom, a da i u vojsci ima Ozna koja ga traži. »Znam. Baš jučer u ponoći digla iz kreveta dva vojnika, jednoga domobrana i jednog Srbijanca, i odvela ih. Sigurno su nešto razgovarali o križarima i nepovoljno govorili o

partizanima, pa ih eto noć popila!«²⁷ Ovaj je prijatelj iz Zagreba fra Otonu prepustio odluku o tome hoće li bježati ili ne preko granice. »Kako ću? Star sam, primiće se zima, nemam odijela, nemam novaca.«²⁸ Razvidno je, dakle, da je riječ najmanje o mjesecu listopadu jer i sam fra Oton navodi da je tu u Varaždinu u spomenutoj kući šest mjeseci, a to bi moglo biti vrijeme od polovice svibnja i Bleiburga. Prijatelj mu daje ruksak, odijelo, kaput i nešto novaca, ali ne želi na sebe preuzeti sve posljedice bijega ako ne uspije. Fra Oton se odlučuje za bijeg iako ovako

Sudionik je Križnoga puta. Imao je sreću da je preživio iako su ga tražili kao »neprijatelja naroda«. Uz mnogo poteškoća uspio se skrasiti na Zapadu.

²² Fra Oton Knezović, *Široki Brijeg i druge pripovijesti*, Pripremio za tisak i napisao predgovor prof. dr. Miljenko Daboperanić, Drinapress, Valencia, 1967., str. 103. – 104.

²³ *Isto*, str. 105.

²⁴ Fra Robert Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2011., str. 185.

²⁵ Dr. fra Oton Knezović, »Bieg u Italiju«, *Godišnjak Hrvatskog domobrana*, Buenos Aires, 1953., str. 93. – 110.

²⁶ Dr. fra O. Knezović, »Bieg u Italiju«, str. 93.

²⁷ *Isto*, str. 93.

²⁸ *Isto*, str. 93.

razmišlja: »... Mislio sam, da sam ovdje siguran koliko toliko. Ali da!«²⁹ Krenuli su i došli u Čakovec. Tu je imao sobu, a prijatelj je otišao izvidjeti stanje prema Mariboru. »U pet sati ujutro krenuo vlak iz Čakovca u Maribor. Sjeli smo u vagon tako, da je on bio na dnu vagona, a ja na vrhu. Kad je trebalo, pogledali bismo jedan drugoga i ništa više.«³⁰ Od Ptuja su sjedili zajedno. Legitimirani su u Mariboru i tu mu je prijatelj našao smještaj, a on je išao dalje izviđati za prijelaz preko granice. Jednom vezom dolazi u samo pogranično područje u stan sestre onoga koji će ga prevesti preko granice. Po noći je, onkraj glavnoga puta uz brda, prešao granicu i izmakao Titovoj Jugoslaviji i neizbježivoj smrti. Došao je u Leutschenbach, ili Slovenske Luče, i tu se smjestio u župni ured. Župnik i dekan tog crkvenog područja sredio mu je boravište kod austrijskih vlasti da ne može biti izručen Englezima i tu je čekao na svoje stvari koje mu nisu donesene iz Maribora. Zadržao se duže nego je namjeravao, a stvari nikako nisu stizale (prevaren je ?!). »Danas su Svisveti, a sutra Dušni dan. Iza podne odem sa župnikom i kapelanima na groblje ... moleći psalme i škropeći grobove svetom vodom. Dodjemo do jednoga neobičnog groba. To i nije zapravo grob, nego oveći prostor, koji je ograđen jelovim grančicama i zapaljenim sviećama.«³¹ Župnik mu je objasnio da su tu partizani ubili četrdeset hrvatskih vojnika.

»Ja sam ostao kod župnika cijeli mjesec dana, ali niti mojih stvari, moga ruksaka niti onoga prijatelja iz Zagreba, niti mojih novaca. Čitao sam nešto njemački, brojio milostinju i ciepao drva od dosade.«³² Približavala se zima i nije bilo uvjeta da tu ostane. Pomogao mu je ovaj župnik. »On mi je pribavio putnicu, izvadio kartu, dao nešto odijela i novaca, i ja se jedne noći nadjoh u glavnom gradu Štajerske – Grazu.«³³ Vlakom je iz Graza krenuo i smjestio se u hrvatskom logoru St. Getraud u drvenu baraku. Tu je susreo mnoge znance i svi su bili sretni da ga vide. Pričao im je što je doživio na svome bijegu iz domovine. Automobilom Hrvatskog crvenog križa do Celovca ga je prevezao ing. dr. Bosiljević. Tu se nastanio u jezuitskoj vojarni gdje je opet susreo mnogo poznatih. Našao se sa sarajevskim nadbiskupom, također u bijegu, Ivanom Ev. Šarićem i banjolučkim biskupom fra Jozom Garićem. Odatle je upućen u Lienz kako bi prije stigao u Italiju. No, sve su to bila uzaludna nadanja. U Italiju ih nisu transportirali. Stoga je odlučio, s dvojicom Bosanaca

i jednom Poljakinjom udanom za jednoga od tih Bosanaca, prebjeći. Taj bijeg u siječnju 1946. nije uspio te se fra Oton vlakom vraća u Lienz. Čeka da prođe zima i druži se s ljudima, spremaju u logoru predstave, drži im predavanja. »Ja se zaposlio u "Slovenskoj begunskoj gimnaziji". Preuzeo sam poviest u svih osam razreda, osim u četvrtom i petom B. Ima puno djaka, među njima i nekoliko Hrvata. Teško sam se odlučio na to, ali sam morao, jer se je neprestano nametao neki četnik za profesora poviesti. Direktor Marko Bajuk i predstavnik naše skupine dr. Zudenigo napokon su me sklonuli, da preuzmem poviest u gimnaziji. Ja ne znam dobro slovenski, djeca još manje hrvatski. Moramo se objašnjavati njemački, slovenski i hrvatski. Savjesno sam vršio svoju profesorsku dužnost, i ako mi je bilo neobično teško. (...) predavao sam bez honorara, samo da djaci ne gube godinu. Dr. Zudenigo predavao je englezki. Nas smo dvojica Hrvati, ostali su profesori Slovenci, među njima šestorica salezijanaca.«³⁴

Zalihe su u logoru nestajale. Zavladao je glad. K njima su stigli i o. Celo iz St. Getrauda i župnik Ante Kopunović. »Oni idu u Rim. U meni se probudila stara želja za Vječnim gradom, a sadašnje stanje u logoru još ju je više povećalo. Odlučio sam se dakle na biege, pa što sreća donese!«³⁵ Njih dvojica nisu imali novca, tek nešto malo, ali je o. Ante znao dobro talijanski što je vrijedilo više od svakog novca. Novac je imao fra Oton (tisuću šilinga!). Dobro se raspitao i gdje ga je najbolje promijeniti u lire (u Bolzanu – Boltzenu, 1 : 9). Krenuli su na savjet gradskog župnika u Lienz početkom travnja. »U šest sati poslije podne krenemo na šetnju uz obalu Drave s južne strane Lienza. Pred nama je išao na biciklu drug nam iz sobe i ponio Antin ruksak. Nas vodi jedan djak iz VIII. razreda. Fra Bazilije također na biciklu s mojim ruksakom. On će nas ispratiti do prve stanice gdje mislimo prenoćiti.«³⁶ Stigli su do Thala, i od sada su se morali držati stranputice. Sutradan idu do Sv. Justina gdje ih je lijepo primio župnik augustinac. Rano ujutro preko Ascha, Abfalterna (Einoeda) stižu u Strassen gdje ih prima starac župnik. Upućuje ih dalje te fra Oton preko Ausservillgrattena stiže u Innervillgratten župniku na prenoćište. Rano se dižu i stižu u Kalkstein župniku. Nakon osvježjenja i okrjepa kreću dalje. »Teško idem i zastajem, jer sam previše izmoren kroz ovo nekoliko dana napornog pješaćenja i stalnog penjanja uz Alpe.«³⁷ Bili

²⁹ Isto, str. 93.

³⁰ Isto, str. 94.

³¹ Isto, str. 96.

³² Isto, str. 96.

³³ Isto, str. 97.

³⁴ Isto, str. 103. – 104.

³⁵ Isto, str. 104.

³⁶ Isto, str. 104.

³⁷ Isto, str. 107.

su na vrhu, stigli do granice Austrije i Italije. »Napokon dodjemo do jedne stožine, koja označava granicu između Austrije i Italije. Pratilac nam pokaže rukom pravac, kuda ćemo se spuštati niz brdo i gdje ćemo doći dolje u selo. Platismo mu trud i rastadosmo se.«³⁸ Za kratko su vrijeme preko Sv. Magdalene i Bolzana stigli do Verone, a onda vlakom u Ankonu i u Rim.

Nakon dolaska u Rim u novoosnovanu sjemeništu u Grottammaru je ravnatelj i predaje povijest. Godine 1950. dolazi u Ameriku i tu ostaje do svoje smrti. Vrlo je kratko nakon dolaska dušobrižnički djelovao u Chicagu (1950. – 1952.) i St. Luisu (1952. – 1953.) te u Gulf Breezeu na Floridi 1953. – 1957. Godine 1957. dolazi u Chicagu u franjevački samostan sv. Ante i tu ostaje do svoje smrti 19. listopada 1964. Pokopan je 21. listopada 1964. u franjevačkom groblju Holy Sepulchre, gdje počivaju i ostali umrli hercegovački franjevci, članovi Kustodije.

Tiskana djela

Fra Oton je bio jako plodan pisac.³⁹ Njegova su najpoznatija djela: *Franjevački idealizam; Početak romantizma u našoj književnosti; Književni realizam; Fra Grga Martić; Hrvatska poviest od najstarijeg doba do godine 1918., sv. I.; Hrvatska povijest, sv. II.; Život i rad fra Didaka Buntića; Engleska vježbenica s gramatikom; Ali-paša Rizvanbegović-Stočević, hercegovački vezir 1832.-1851.; Pokolj hrvatske vojske 1945.; Poviest Hrvata sv. 1.; Poviest Hrvata, sv. 2.; Široki Brijeg*. Fra Oton je u uredništvu Napretkove *Povijesti hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, monografiji *Znameniti i zaslužni Hrvati* i u *Hrvatskoj enciklopediji* koju uređuje Mate Ujević za vrijeme Nezavisne države Hrvatske.

Sudjeluje svojim člancima i studijama dugi niz godina u mnogim časopisima i listovima. »Počeo sam se baviti književnim radom 1915., dakle prije 40 godina. Bavim se još i danas. Pisao sam po raznim hrvatskim listovima i časopisima o raznim predmetima. Kad bi se sve to skupilo i izdalo, izašla bi velika knjiga.«⁴⁰ Spomenimo neke s naglaskom da će mnogi časopisi i listovi u ovom popisu nedostajati: *Kršćanska obitelj; Hrvatska prosvjeta; Novine; Narodna politika; Naša misao; Hrvatska sloga; Narodno jedinstvo; Hrvatski radiša; Selo i grad; Katolički list; Narodna sloboda; Nova revija; Franjevački vjesnik; Dubovni život; Napredak; Hrvatska straža; Obzor; Sacerdos Christi; Kalendar sv. Ante; Stopama otaca; Napredak* (kalendar); *Glasnik sv. Ante; Hrvatska misao; Hrvatska smotra; Hrvatska revija;*

Grottammare, Italija 1948. Slijeva: fra Vilim Primorac, fra Oton Knezović, fra Emanuel Rajić i fra Celestin Raguz

Republika Hrvatska; Hrvatska; Naša nada; Danica; Godišnjak hrvatskog domobrana i dr.

Zacijelo je dosta toga ostalo i u rukopisu čemu bi se posebno trebalo posvetiti i pronaći je li preživjelo sve ove godine. Sam fra Oton u već spominjanu autobiografskome članku veli: »U rukopisu ostavio sam u Zagrebu djela: *Hrvatska poviest* (veliko i znanstveno djelo kod Matice Hrvatske), *Sinovi sunca* (veliki historijski roman o djelovanju franjevacu u Bosni i Hercegovini, osobito od 1878-1941.) Glavni je junak veliki kulturni i politički radnik fra Didak Buntić. *Vezir – pievac* (roman o Ali-paši Rizvanbegoviću). *S hercegovačkih vrleti* (sbirka novela). *Iz knjiga starostavnih* (sbirka narodnih pripoviedaka). *Poviest franjevacu u Bosni i Hercegovini* (veliko znanstveno djelo).

Ja sam bio siromah pa nisam mogao tiskati ta djela. Ostavio sam ih u Zagrebu godine 1945. kod Matice i drugih knjižara ili pojedinaca. Predsjednik hrvatske vlade dr. Nikola Mandić bio je dao novac da se tiska roman "Sinovi sunca", ali smo morali bježati iz Zagreba do dva dana, pa je sve ostalo u rukopisu. Kad su Srbokomunisti došli u Zagreb, tada im je bila prva briga, da spale sve knjige i rukopise, koje su našli bilo ma gdje, samo da ne izadje koje hrvatsko književno djelo. Tako su mi propala ta djela.«⁴¹

Epilog

Živio je 74 godine. Redovnik je bio 54 godine, a svećenik 50. Cijeli svoj svećenički i redovnički život do emigracije provodi kao profesor i odgojitelj na Širokom Brijegu (1920. – 1945.). Do kraja je života živio u izgnanstvu čežnući za domovinom i Provincijom. ✍

³⁸ Isto, str. 107.

³⁹ Najizdašniji popis fra Otonove bibliografije objavio je fra Robert Jolić u: *Leksikon Hercegovačkih franjevacu*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2011., str. 185. – 186.

⁴⁰ »Dr. fra Oton Knezović«, *Drina, Vjestnik hrvatskih oružanih snaga*, God. V., Europa, veljače 1955., br. 1 – 3, str. 139.

⁴¹ Isto, str. 139.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»fra Leo Petrović i 65 subrača«, IX., 1 (16),
Široki Brijeg, 2016., siječanj – lipanj, 2016.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14,
88220 Široki Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada
13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga... (s naznakom za Vicepostulaturu i nakanu):

- a) poštanskom uputnicom
- b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubuški:

žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Polako se približava još jedna obljetnica, 71., jugokomunističkoga ubojstva 66 hercegovačkih franjevaca i mnoštva puka Božjega, a progoni i tamnice dovikli su se sve do Domovinskoga rata ili pada jugokomunizma. No, u našem društvu, s obiju strana granice, kao da vrijeme klizi unatrag. Bili smo pošli pa stali i sada ponovno plovimo jugokomunističkim vodama uz svesrdnu pomoć skrivenih i neskrivenih središta moći. Ali ne damo se mi, bilo je i težih vremena.

Danas se zaista vidi tko je za demokraciju, a tko za totalitarizam. Teška vremena čiste nas od naslaga i pokazuju onakvima kakvi u svojoj nutrini jesmo. Hvala Bogu, Crkva u Hrvata nije podlegla sirenskim pozivima i napadajima. Reka bih da je još čvršća nego što je bila. Shvaća da je Stepinčev put onaj jedini put koji nas ne će odvesti od nas samih jer je duboko ukorijenjen u put Isusov. Mučeništvo se pokazuje ne kao poraz, nego kao zvijezda vodilja. Ona druga zvijezda, što su nam je veličali dugih desetljeća, propast je i hrvatskom će narodu krenuti nabolje čim je se otrese, zajedno sa svim pripadajućim sličnim namislama.

U ovom broju donosimo dokaz tko je zapravo kriv za ubojstvo naših članova te drugih svećenika diljem naše domovine. Mlad i darovit povjesničar Vladimir Šumanović imao je otvorene oči kada je u jugokomunističkoj literaturi tražio skrivene odgovore na ono što nam se dogodilo. Mnogi su to čitali, ali nisu vidjeli. On

jest i stoga je, zajedno s drugima njemu sličnima, nada za našu bolju budućnost. Ona se, naime, gradi na istini, a ne na zabludama iz prošlosti.

Dijelovi naše društvene zajednice i dalje su svjesni svoga poslanja. Grad Široki Brijeg, čiji su korijeni u dolasku hercegovačkih franjevaca u taj kraj, odužio se njihovim pobijenim članovima i čitavom jednom ulicom. Naziv joj je Ulica pobijenih franjevaca. S pravom. Prolazi preko jednog franjevačkog žrtvoslovnog mjesta, mlinice i hidrocentrale te joj je to najprimjereniji naziv. Jugokomunizam je, prije nego što je pao, mislio da će pravljenjem ceste (a lagano je mogla proći samo s druge strane rijeke) zatrti to mjesto. Ali time ga je očito samo još više naglasio.

Želeći sačuvati uspomenu na pobijene franjeve, već smo u prošlom broju najavili da smo prišli zaštititi ratnog skloništa koje je postalo simbol jugokomunističkog ubojstva hercegovačkih franjevaca. Sada su se radovi razbuknuli i ujedinili ponovo franjeve i puk na istome zadatku. Istaknimo da je taj puk darivao kamen od svojih starih kuća za potrebe zaštite umjesto da je nešto na njemu zaradio prodajom tako dobrodošlom u ova krizna vremena.

Pobjeda nije u njihovim, nego u našim rukama. Povjerujmo joj istini te neka nam je svima

mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Nagradni natječaj	39
Istraživanja	15	Utamničeni	41
Stratišta	26	Podsjetnik	45
Pobijeni	30	Povijesne okolnosti	52
Glas o znakovima	35	Povjerenstva	54
Djela pobijenih	36	Razgovor	56
Odjek u umjetnosti	38	Iz Vicepostulature	59